

Konsekvenspædagogikkens forståelse for sociale normer

Det sociale er et menneskeligt grundvilkår, og derfor udgør forståelsen for og fastholdelsen af de sociale normer et bærende grundlag for en konsekvenspædagogisk praksis

Af Jens Bay

Konsekvenspædagogikkens stærke vægtlægning af social læring har fået mange til at anlægge det synspunkt, at der er tale om en pædagogik hvis sigte er social adfærdsregulering. Men en sådan udlægning er ikke korrekt, da pædagogik ikke er et instrumentelt og teknisk orienteret værktøj, der kan benyttes til at tildanne eller forme det enkelte menneske ind i en bestemt social skabelon, da den sociale verden alene består af normer, som enten kan efterleves eller ikke efterleves. Derfor er normer ikke udtryk for en naturlov, som ikke kan brydes. Heraf følger også, at en social norm heller ikke er udtryk for en sandhed i samme forstand som ”to gange to er fire”, eller at ”jorden er rund”, men derimod for, hvordan det er korrekt at være-og-handle i en social sammenhæng. Det gør, at sociale normer har en lige så stor gyldighed i det menneskelige univers som naturlovene. Normer er i en konsekvenspædagogisk sammenhæng udtryk for en holdning til hvordan det er korrekt at handle i en verden, hvor mennesket er bundet til mennesket, og ikke til en naturgiven sandhed, eller en sluttet mening med tilværelsen i form af fastlagt skæbne. Men selv om sociale normer ikke er sande, udelukker det ikke muligheden for at finde frem til et normativt grundlag, der er så universelt at det gælder for alle.

Det er også blevet hævdet, at når der sættes fokus på sociale normer har det udgangspunkt i, at det er en pædagogisk teori som bygger på en sociologisk forståelsesramme. Men hertil er kun at sige, at pædagogikken beskæftiger sig med de moralske vilkår for ”samvær med andre” set i en social kontekst, og ikke en samfundsmæssig, og derfor kan man ikke drage en sådan slutning, da konsekvenserne af ”samvær med andre” aldrig har været i fokus i sociologien. Den tager i langt højere grad udgangspunkt i at se mennesket i en samfundsmæssig sammenhæng, og det gør, at den betragter det sociale som udtryk for adfærdsregler, som individet skal socialiseres til. Hertil siger vi i konsekvenspædagogikken, at der må findes en mulighed for at beskrive mennesket i en social kontekst, som ikke handler om en samfunds-

mæssig socialisering, men i højere grad om de sociale normer og sameksistens.

Det sociale skal læres for at kunne forstås og en sådan læring er et socialpædagogisk anliggende

Vi kan derfor også fastholde, at når der i konsekvenspædagogikken lægges afgørende vægt på, at en pædagogisk praksis skal bygge på synlige sociale normer er det ikke udtryk for en pædagogisk socialiseringsstrategi. Det er derimod en naturlig følge af den filosofiske og antropologiske opfattelse, at mennesket er et socialt væsen, hvis tilværelse er betinget af samspillet med andre mennesker. Dette samspil med andre kommer til udtryk gennem de individuelle handlinger, som den enkelte udfører ud fra egne forudsætninger og i relation til andre, og derfor er handling en social aktivitet, hvor den enkelte viser for andre ”hvem han er” og ”hvad han vil”. I denne sammenhæng er en normorienteret handling en social handling. Derfor handler pædagogik, som bygger på en socialpædagogisk tilgang, om i sin praksis og sine metoder at fastholde, at der uden for individets individuelle og subjektive verden findes en social verden, der kommer til udtryk ved normer, som gælder for alle. Det er dem, der er med til at afgøre, hvad der er rigtigt eller forkert. Forståelsen for det er ikke medfødt, og derfor skal det læres for at kunne forstås, og denne læring er et pædagogisk anliggende i lighed med alle andre former for læring, som det enkelte menneske tilegner sig ud fra sine individuelle forudsætninger og dermed på vidt forskellige måder.

Vi siger videre, at sociale handlinger lader sig skelne fra hinanden i forhold til, hvor vidt den handlende udelukkende støtter sig til at tilfredsstille sine subjektive mål, uden hensyn til om det forhindrer andre i at indfri deres mål, eller om de bygger på en normativ indforståelse. Normer skal ud fra en pædagogisk tilgang opfattes som moralske holdninger til, hvordan det er korrekt at handle

i forhold til andre mennesker når det sociale opfattes som et grundlæggende menneskeligt vilkår.

Den vanskelige kunst er at adskille privatsfæren fra socialsfæren

Det konsekvenspædagogiske synspunkt er, at når der er et tydeligt behov for at der i pædagogik skal lægges vægt på sociale normer, er det fordi de er blevet stærkt tilsidesat i den nye form for individualisme til fordel for privatsfæren. Det betyder, at det pædagogiske rum er blevet en videreførelse af det private rum, hvor alt er til forhandling og diskussion i lighed med de moderne forældre, hvis tilværelse er præget af konstante forhandlinger med deres børn ind til de flytter hjemme fra. Men man glemmer, at i "den lille verden", som privatsfæren er udtryk for, kan man fremvise være-måde, holdninger og fremsatte synspunkter og komme med udtalelser om andre, der ikke er acceptable i den store verden, som socialsfæren er udtryk for. Vi har alle siddet i samtaler med vores børn eller professionelt med en elev, hvor vi har sagt, at "hvis du fremviser en så selvoptaget og egoistisk være-måde i relation til andre, skal du være klar over, at du bliver opfattet som selvoptaget og asocial".

Den intimitet som privatsfæren er og skal være udtryk for i form af personlig nærhed og fortrolighed, står i stærk modsætning til socialsfæren. Den bygger ikke på intimitet i form af, at følelserne alene kan bestemme den individuelle handlen, men i højere grad på normativ indforståelse og en høj grad af rationel handlen. Derfor kan man heller ikke pædagogisk erstatte den opdragelse, som bygger på en emotionel tilgang. Pædagogik er læring, og social læring skal have udgangspunkt i socialsfæren, hvor der som følge af andres tilstedeværelse er grænser for "hvad man kan", og "ikke kan". I socialsfæren kan en handling kun benævnes som social i det omfang den anerkender andre menneskers tilstedeværelse, og bygger på en normativ indforståelse, og

ikke kun på egennyttighed i form af en stræben efter at få indfriet egne interesser på bekostning af andre. For uanset "hvem vi er", og "hvad vi er" findes der en social verden, og den personlige forståelse for de vilkår, som den er udtryk for, vil have afgørende betydning for, hvordan det går den enkelte.

En mulig – og endda ønskelig – konklusion på det er, at hvis den pædagogiske institution, uanset om den henvender sig til børn i børneinstitutioner eller unge i uddannelsesinstitutioner, skal give det enkelte individ noget andet end det, som privatsfæren i form af familiens lille verden er udtryk for, er det vigtigt at pædagogik bygger på tydelige og almene normer, der har "samvær med andre" som sit udgangspunkt. Normer, hvor det fastholdes, at i den sociale verden er der noget, der er rigtigt og derfor også noget der er forkert.

Den nødvendige skelnen mellen holdninger, normer og regler

For at undgå at normer bliver omdannet til regler, der har en lovagtig karakter, er det vigtigt at fastholde, at normer har udspring i en holdning til, hvordan det er korrekt at handle, og som bygger på den enkeltes frihed til at vælge for og imod normerne. Det er med andre ord ikke udtryk for en regel i lighed med, at "du må ikke slå ihjel", der jo i moderne tid er blevet til en retsregel. Når vi bruger andre sætninger som "du må ikke stjæle" så videregiver vi en retsregel, og vi fortæller ikke noget om hvad vedkommende *bør* gøre i en konkret situation. Regler fastlægger hvad man *ikke* må, mens sociale normer er udtryk for hvordan man *bør* være og handle i sit samspil med andre mennesker. Når pædagogik handler om, hvad man *bør*, er det udtryk for en anerkendelse af, at det enkelte menneske har retten til at vælge sin egen være-måde og konsekvenserne af den, uanset andres råd og vejledning.

Når vi dermed har fastsat, at det sociale er et uundværlig træk ved enhver handling må og skal måder at-være-på i relation til andre mennesker være et centralt pædagogisk anliggende. Derfor er det også en udfordring for den pædagogiske verden at finde frem til sociale normer der er så universelle, at de gælder for alle. Ud fra det menneskesyn og den grundholdning, som udgør det bærende grundlag i konsekvenspædagogikken opfattes følgende sociale normer som grundlæggende i en læringsmæssig sammenhæng med det formål at opnå en individuel tilpasning til omverdenen:

1. enhver *bør* handle ud fra, at man som individ ikke er alene i verden, men er bundet til et fællesskab med andre mennesker som har indflydelse på, hvordan det går den enkelte,
2. enhver *bør* i sine handlinger vise forståelse for, at der findes regler for være-måder som fortæller én, hvad der opfattes som rigtigt eller forkert, og derfor kan man i en social sammenhæng ikke alene lade sig styre af det, man har lyst til,
3. enhver *bør* være klar over, at i en social sammenhæng i form af samspil med andre er man det man giver udtryk for i tale og handling,
4. enhver *bør* i tale og handling udvise respekt for andre ud fra en forståelse for, at der ikke er nogen som er mere menneske end andre,
5. enhver *bør* kunne fremvise så meget empati, at man kan sætte sig i andres sted, og ikke udsætte andre for holdninger og handlinger, som man ikke selv ville acceptere,
6. enhver *bør* tage ansvar for sine egne handlinger og ikke have mulighed for at pålægge andre skylden for det, der ikke lykkedes,
7. enhver *bør* have viden om, at der findes handlinger

der er forbundet med konsekvenser for én selv og for andre i et sådant omfang, at de *bør* undlades,

8. enhver *bør* acceptere og efterleve, at det i en social sammenhæng i form af samkvem med andre er uacceptabelt at foretage handlinger som indskrænker andres handlefrihed,
9. enhver *bør* forstå, at der skal være en sammenhæng mellem det man siger, og det man udfører i sine handlinger, da tale og handling udgør et hele.

Disse billeder er udtryk for den holdning, at mennesket grundlæggende er et individ og et socialt væsen, der er underlagt de sociale vilkår, hvis grundlag er "samvær med andre". Holdninger er dermed et spørgsmål om hvilke holdninger en pædagogisk virksomhed har til mennesket og dets grundvilkår. Mens holdninger dermed er et spørgsmål om holdninger *til*, er normer et spørgsmål om at forstå de elementære vilkår *for* samvær med andre. Regler handler derimod *om*, hvad man ikke må. Derfor hedder det i en konsekvenspædagogisk terminologi; holdninger *til*, normer *for* og regler *om*. Såfremt man omdanner normer til sociale regler, som individet skal underlægge sig er det enten udtryk for, at man som pædagog er gået i socialiseringens tjeneste eller er forfaldet til at tro på adfærdsreguleringens lykkeligheder.

*I forhold til den sociale virkelighed skal der lægges vægt på **bør** frem for skal*

Når vi understreger, at normer er et spørgsmål om, hvad vi *bør*, understreger vi samtidig, at i en pædagogisk sammenhæng kan ingen fratage det enkelte menneskes ansvar for selv at skulle forholde sig til normerne i form af at vælge fra-eller-til over for dem. Derfor er der i princippet ingen pædagoger, som kan fortælle en per-

son, hvordan vedkommende *skal* handle set i relation til sociale normer, men alene hvordan vedkommende bør handle. Det gælder også i vejledning af voksne, hvor sætninger som "du burde gøre det, og det", eller "du kunne gøre sådan eller sådan" har en afgørende betydning, da de er udtryk for den anerkendelse, der ligger i, at få placeret ansvaret hos den handlende selv. Heri ligger så forudsætningen for konsekvenstænkningen, da ansvaret betyder ansvar for konsekvenserne af det personlige valg for eller imod normerne.

I det omfang, at man siger til en person, at vedkommende *bør* gøre sådan eller sådan, siger man også at der er tale om et personligt valg med de konsekvenser, som er forbundet hermed. Ansvar og konsekvensen er overladt til den enkelte. Hvis man modsat siger, at du *skal* gøre sådan, så er ansvaret for sanktionen, hvis det ikke gøres, lagt hos den, der påbyder. Essensen i det er, at sociale normer ikke kan dikteres overholdt, da man ikke kan sige til en person, at du *skal* overholde en aftale, men alene at du *bør* gøre det. Den, der altovervejende benytter sætningen *skal* optræder som en moralistisk person, som ønsker at diktere hvad andre *skal*, og ikke hvad andre burde gøre, hvis vedkommende vil handle socialt.

Den pædagogiske verden skal i det omfang, at den bygger på en socialpædagogisk tænkning, bistå den enkelte med at lære at forholde sig til sin egen livsverden. Der hvor systemverdenen gør sig gældende er vedrørende de regler, som er styrende og bestemmende for den enkeltes samspil med andre på andres betingelser. Det gælder de regler, som f.eks. findes om faste mødetider, pauser, resultatvurderinger, administrative og strukturelle forhold, som bygger på, hvad den enkelte *skal*, og ikke hvad der *bør* gøres. Hvis det alene er regler, der styrer relationer til den enkelte, og den enkeltes relationer til andre, er der tale om at regelstyring har taget over, og der ikke levnes plads til selvstændige valg af handlinger og valgte konsekvenser. Der hvor man bruger *bør* appellerer man til den enkeltes forståelse for sin egen livsverden, og man skaber samtidig muligheden for, at

den enkelte kan opretholde sin individuelle identitet i samspillet med andre.

Spørgsmålet om værdier er et subjektivt anliggende og ikke et pædagogisk

Der er naturligvis et meget nært forhold mellem sociale normer, værdier og moral. Men endelig skal det understreges, at værdier i form af, hvad man sætter pris på, og hvad man skal tro på, og hvilken politisk, og ideologisk holdning man vil anlægge til forskellige spørgsmål, tilhører ikke det pædagogiske område. Det er i langt højere grad et individuelt anliggende, og i sidste ende et opdragelsesspørgsmål. I en konsekvenspædagogisk sammenhæng kan man ikke blande tro og pædagogik, eller pædagogik og politik, da man ikke her kan opstille de samme universelle betingelser, som man kan når det handler om sociale normer.

Den skeptiske holdning i konsekvenspædagogikken til at blande værdibegreber ind i den pædagogiske virkelighed har sammenhæng med den opfattelse, at den enkelte individ har ejerskabet til sin egen opfattelse af, hvad der er værdifuldt. Om en person vil tro på Gud, Jesus eller Muhammed er pædagogikken uvedkommende, da pædagogik ikke handler om at tilføre individet en bestemt tro eller en bestemt politisk opfattelse. Pædagogik handler her om eksistens og om den faktualitet, at det enkelte individ er født ind i en social verden, der består af normer og regler, som fortæller det, at det ikke er alene i verden. Normer og regler som også bør herske i den pædagogiske verden som led i det vi kalder den sociale læring.

Denne beskrivelse af normernes status i konsekvenspædagogikken vil i de to efterfølgende udgaver af magasinet blive fulgt op gennem en beskrivelse af henholdsvis holdningers og reglers betydning for den praktiske pædagogiske indsats